

# Pratarmė

<https://doi.org/10.51554/Coll.25.55.01>

55-o *Colloquia* numerio medžiaga susitelkusi įprastiniuose žurnalo teminiuose blokuose: sovietmečio literatūros studijų (ir latvių literatūros), išeivijos literatūrinio gyvenimo, išeivių kritikos ir jų intelektualinio poveikio Lietuvos literatūrologams tyrimų, sritinių kanono ir vertimų peržvalgų. Į tarpukario laikotarpio literatūros procesą dėmesys nukreiptas Solveigos Daugirdaitės, Virginijos Jurėnienės ir Agnės Cesiulės diskusijoje „Ką mums kalbėjo Petronėlė Orintaitė“. XX a. pradžia ir Lietuvos, Lenkijos, Ukrainos, Rusijos, Baltarusijos kultūra ir geografija iškyla Bronisławos Wolman, Mikalojaus Konstantino Čiurlionio globėjos ir mecenatės, biografiją ir ryšius tikslinančiame Nidos Gaidauskienės straipsnyje, paremtame medžiaga iš Lietuvos, Lenkijos ir Ukrainos archyvų.

Straipsnių skiltį pradeda Aušra Jurgutienė, lyginamuoju įtakų kultūros procesams metodu aprašanti žymios lietuvių išeivijos literatūrologės Violetos Kelertienės profesinę, iš dalies ir asmeninę, biografiją ir atverianti platesnį panoraminį šiuolaikinių literatūros tyrimų raidos bei konkretaus Kelertienės, kaip mokslininkės, indėlio į postkolonializmo ir feminizmo studijas vaizdą. Jurgutienė Kelertienę pristato kaip tarpininę, savo mokslo darbais ir lietuvių literatūros vertimais į anglų kalbą Šaltojo karo metu (ir po jo) tiesiogiai veikusią skirtingų šalių – JAV ir sovietų okupuotos Lietuvos – kultūras ir taip kartu su kitais žymiais lietuvių egzodo mokslininkais sinchronizavusią intelektualinės perdavos procesus – pasaulio Lietuvai ir Lietuvos – pasauliui. Įsimintinas Kelertienės sudarytos lietuvių prozos antologijos pavadinimas „*Come into My Time*“: *Lithuania in Prose Fiction, 1970–1990* („Įeik į mano laiką“) yra citata iš garsiausios Ramūno Klimo apysakos „Gintė ir jos žmogus“, kurioje istorija klostoma versijų variantais.

Išeivijos literatūrinio gyvenimo organizavimasis pokario sąlygomis domina Manfredą Žvirgždą, straipsnyje įsitraukusį į 1952–1959 m. JAV leisto literatūros žurnalo *Literatūros lankai* redagavimo peripetijas. Remdamasis archyvų medžiaga ir ypač svariai – Henriko Nagio korespondencija, jis tiria žurnalo redakcinei kolegijai priklausiusio poeto, vertėjo ir kovingo kritiko indėlį svarstant estetiinę kolegų kūrybos vertę, telkiant žurnalo autorius, siūlant verstinus kūrinius. Straipsnyje išsiskleidžia idėjinė Nagio orientacija, o jo aspiracijų ir laikysenos

menininkų bendruomenės atžvilgiu kaita laiškuose leidžia ryškiau įsivaizduoti Nagio asmenybės bruožus, straipsnio autoriaus komentuojamus viso gyvenimo ir kūrybos kontekste.

Jaunųjų tyrėjų straipsnius vienija dėmesys sovietmečiui. Anna Auzanė iš Latvijos universiteto straipsnyje pristato XX a. 8-o dešimtmečio latvių prozoje iškilusią šarlatanizmo temą kaip tam tikrą kamufliažinę strategiją, rašytojams leidusią kiek atitolti nuo ideologizuoto diskurso, oponuoti ateistiniam pasaulėvaizdžiui, per neaiškumą ir apsimetinėjimą atskleisti bendresnį reiškinį – to meto Sovietų Sąjungoje kilusį susidomėjimą dvasios sritimi. Žurnale pristatoma mažiau žinomų Latvijos prozininkų Margerio Zarinio ir Miervaldžio Birzės kūryba rodo, kad latvių literatūrą pažįstame jau giliau, per nekanoninius autorius.

Markas Aurelijus Piesinas postkolonializmo metodologiją ir lyginamąjį tyrimą taiko dviejų Ričardo Gavelio kūrinių – romano *Vilniaus pokeris* ir apysakos „Berankis“ – genezei ir variantiškumui aptarti. Tyrimui postūmį davė Sigito Gedos 1988 m. Sąjūdžio mitinge pasakyta kalba apie gyvenimą šėtono paunksmėje, todėl straipsnyje daug dėmesio skirta kūrinių aspektams, susijusiems su sociopolitiniu kontekstu, Lietuvos valstybės istorija, nacionalinėmis traumomis, o Gavelio personažai traktuojami kaip radę skirtingą atsaką autosovietizacijai, tačiau neišvengę tragiškųjų herojų likimo.

Jūratė Jasaitytė Jurgio Kunčino daugiausiai sovietmečiu sukurtą poeziją perskaito tirdama vokiečių kultūros intertekstų (literatūros ir dailės) įtaką Kunčino stiliui ir vaizdinijai ir, kita vertus, ryškindama ganėtinai mizoginišką Kunčino požiūrį į moteris bei tiriamajam laikotarpiui būdingą militaristinį Antrojo pasaulinio karo naratyvą, kurį ji analizuoja tarpgeneracinės atminties požiūriu ir pateikia kaip Kunčino kartos maišto apraišką. Pavienių motyvų analizė, voikiškųjų realiųjų rekonstrukcija Jasaitytės straipsnyje susiklosto į gana išsamų iki šiol plačiau netyrinėtos Kunčino poetinės kūrybos vaizdą, kurį su jo proza sieja autorės atskleidžiamas žaidybiškumas ir autoritetų dekanonizavimas bei ironija.

Geopolitinėms realijoms vis įsakmiau primenant sąmoningumo ir nacionalinės tapatybės klausimus, nestebina ir žurnalo puslapiuose aptariamų regiono saugumo problematikos tyrimai ir jų konceptualizavimas iš sociologų, istorikų ir literatūros tyrėjų pozicijų. Jas praskleidžia Viktorijos Jonkutės interviu su Suomijos mokslininkais apie jų vykdomą projektą „Blanki aušros šviesa. Tarp Rytų ir Vakarų: Suomijos patirtis po Šaltojo karo, 1989–1995 m.“, kuriame dirbama ir su literatūrinės/kultūrinės atminties diskursais. Jonkutė kalbina projekto va-

dovą vyresnįjį mokslo darbuotoją dr. Tuomą Teporą ir podoktorantūros tyrėją dr. Siniką Selin.

Daugiabriaunis tapatybės klausimas jungia ir dvi iš trijų šio numerio recenzijų – Rita Tūtlytė vertina Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Šiuolaikinės literatūros skyriaus mokslininkų parengtą kolektyvinę monografiją *Virsmo link. Vėlyvojo sovietmečio literatūros socialumas ir estetinė raiška*, o Žydronė Kolvevinskienė aptaria LLTI Moderniosios literatūros skyriaus bendradarbių Viktorijos Šeinos ir Aistės Kučinskienės monografiją *Mokyklinis lietuvių literatūros kanonas: šimtmečio raidos rekonstrukcija*. Erika Valčiukienė išsamiai pristato tarpinstitucinį mokslinį projektą, kurio susisteminta medžiaga išleista atskira knyga *Vertimas ir cenzūra sovietinės ideologijos sąlygomis: Lietuva, 1940–1990*.

Humanitarika yra asmenybiška. Žmogiškieji mokslininkų apsisprendimai renkantis tyrimų sritį ir problematiką čia dažnai nulemti ir gilių asmeninių išgyvenimų, egzistencinių impulsų. Šio numerio publikacijose ir interviu postkolonijinės būklės svarstymai, būsimos veiklos kryptys, tyrimų strategijos matytinos ne kaip atsitiktiniai sutapimai, o kaip sąmoningumo slinktys, kaip mokslinėmis publikacijomis grindžiamas reagavimas į vis nuožmėjantį karą Ukrainoje ir perbraižomą mentalinę kartografiją. Ramūno Klimo apysakos kvietimas „Ieik į mano laiką“ skatina ieškoti naujų literatūrologijos aktualizavimo formų.

GIN TARĖ BERNOTIENĖ

## Foreword

The 55<sup>th</sup> issue of *Colloquia* is presented in the journal's traditional thematic sections: studies of Soviet-era literature (including Latvian literature), the literary life of Lithuanian émigrés, diaspora literary criticism and its intellectual impact on literary scholars in Lithuania, reassessment of the canonical works and translations, paying particular attention to the literary process of the interwar period discussed in a conversation “What Petronėlė Orintaitė Spoke to Us” between Solveiga Daugirdaitė, Virginija Jurėnienė and Agnė Cesiulė. The early 20<sup>th</sup> century, the culture and geography of Lithuania as well as Poland, Ukraine, Russia, and Belarus are highlighted in Bronisława Wolman's, the benefactress of Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, biography and connections in an article by Nida Gaidauskienė, based on material from archives in Lithuania, Poland, and Ukraine.

The section of articles begins with Aušra Jurgutienė, who uses a comparative method of cultural influences to describe the professional and, in part, personal biography of the renowned Lithuanian émigré literary scholar Violeta Kelertas (Kelertienė), and presenting a panoramic overview of the development of contemporary literary studies and professor's specific contribution to post-colonial and feminist studies. Jurgutienė sees Kelertas as a mediator who, through her academic work and translations of Lithuanian literature into English during the Cold War (and afterwards), had a direct impact on the cultures of two countries—the United States of America and Soviet-occupied Lithuania. Together with other prominent figures of the Lithuanian émigré community, she synchronized the processes of intellectual exchange between the world and Lithuania. The title of Kelertas's anthology of Lithuanian prose, “*Come into My Time*”: *Lithuania in Prose Fiction, 1970–1990* is noteworthy. It is a quote from Ramūnas Klimas's most famous short story, “Gintė ir jos žmogus” (“Gintė and Her Man”), in which the story unfolds as a narrative of different versions.

Manfredas Žvirgždas looks into the organization of literary life in exile in the post-war period. In his article, he explores behind-the-scenes of editing of the literary journal *Literatūros lankai*, published in the US from 1952 to 1959. Using archival material, particularly the correspondence of Henrikas Nagys, Žvirgždas examines the contribution of the poet, translator, fierce critic and a member of the journal's editorial board, in considering the aesthetic value of his

colleagues' work, bringing together the journal's authors, and suggesting works for translation. The author of the article reveals Nagys's ideological orientation, while the changes in his aspirations and attitude towards the artistic community in his letters draws a clearer picture of Nagys's personality, which Žvirgždas puts in the context of his entire life and work.

The focus on the Soviet era unites the articles by young researchers. Anna Auzāne from the University of Latvia presents the theme of charlatanism that emerged in Latvian prose in the 1970s as a kind of camouflage strategy that allowed writers to distance themselves from ideological discourse, oppose the atheistic worldview, and, through ambiguity and pretense, bring to light a more general phenomenon—the interest in spirituality that arose in the Soviet Union at that time. The work of lesser-known Latvian prose writers, Mārgēris Zariņš and Miervaldis Birze, examined in the current issue of *Colloquia*, shows our greater understanding of Latvian literature through non-canonical authors.

Markas Aurelijus Piesinas uses postcolonial and comparative research approaches to discuss the genesis and variations of two works by Ričardas Gavelis: the novel *Vilniaus pokeris* (*Vilnius Poker*) and the short story “Berankis” (“Armless”). The impetus for the study was Sigitas Geda's speech at a Sąjūdis (Lithuanian national movement) rally in 1988 about life in the shadow of Satan. The article focuses on aspects of the Gavelis's works related to the socio-political context, the history of the Lithuanian state, and national traumas, while characters are treated as having found a different strategy to auto-Sovietization, but unable to escape the fate of tragic heroes.

Jūratė Jasaitytė reads Jurgis Kunčinas's poetry, most of which was written during the Soviet era, examining the influence of German cultural intertexts (literature and art) on poet's style and imagery. On the other hand, the author of the article highlights his rather misogynistic attitude towards women and the militaristic narrative of WWII characteristic of the period under study, which she analyzes from the perspective of intergenerational memory and sees it as a manifestation of the rebellion of writer's generation. The analysis of individual motifs and the reconstruction of German realities form rather comprehensive picture of Kunčinas's poetry, which has not been widely studied and which Jasaitytė links to his prose through its playfulness, de-canonization of authority, and irony.

With geopolitical realities increasingly raising questions of awareness and national identity, it is not surprising that the journal discusses research on

regional security and its conceptualization from the perspectives of sociologists, historians and literary scholars. These topics are brought up in Viktorija Jonkutė's interview with Finnish scholars about their project "A Dim Light of Dawn: Finnish Post-Cold War Experiences Between East and West, 1989–1995," which also deals with discourses of literary/cultural memory. Jonkutė talks to project's leader senior research fellow dr. Tuomas Tepora and dr. Sinikka Selin, postdoctoral fellow.

The many-sided question of identity connects two of the three reviews in this issue: Rita Tūtlytė looks at the collective monograph *Virsmo link. Vėlyvojo sovietmečio literatūros socialumas ir estetinė raiška* (*Towards the Turning Point. Social and Aesthetic Dynamics in Late Soviet Literature*), while Žydronė Kolevinskienė discusses the monograph by Viktorija Šeina and Aistė Kučinskienė, *Mokyklinis lietuvių literatūros kanonas: šimtmečio raidos rekonstrukcija* (*The School Canon of Lithuanian Literature: A Reconstruction of a Century of Evolution*). Erika Valčiukienė gives a detailed overview of an inter-institutional research project, which resulted in a publication of a book, *Vertimas ir cenzūra sovietinės ideologijos sąlygomis: Lietuva, 1940–1990* (*Translation and Censorship under Soviet Ideology: Lithuania, 1940–1990*).

The humanities are personal. The decisions scholars make when choosing their field of research and topics are often determined by deep personal experiences and existential impulses. In the publications and interview in this issue, reflections on the postcolonial condition, future directions, and research strategies should be seen not as accidental coincidences, but as shifts in consciousness, as a response to the increasing brutal war in Ukraine and the redrawing of mental cartography. Ramūnas Klimas's invitation to "Come into My Time" encourages us to seek new forms of making literary studies relevant.

GINTARĖ BERNOTIENĖ